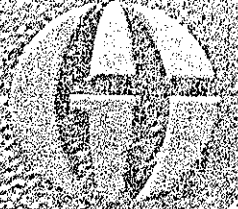


T.C.
GAZİANTEP
VALİLİĞİ



T.C.
GAZİANTEP
ÜNİVERSİTESİ

OSMANLI DEVLETİ'NİN



700. KURULUS YILDÖNÜMÜ

OSMANLI DÖNEMİNDE GAZİANTEP SEMPOZYUMU

(22 Ekim 1999)

Editor
Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAG

Gaziantep

2000

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Onursal Başkan

Muammer GÜLER
Gaziantep Valisi

Başkan

Prof. Dr. İ. Hüseyin FİLİZ
Gaziantep Üniversitesi Rektörü

Hasan ŞENSES
Gaziantep Vali Yardımcısı

Prof. Dr. Tokay GEDİKOĞLU
Gaziantep Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Hikmet CELKAN
Gaziantep Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ
Selçuk Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hüseyin AYAN
Süleyman Demirel Üniversitesi
Emekli Öğretim Üyesi

Genel Sekreter

Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ
Gaziantep Üniversitesi
Fen - Edebiyat Fakültesi Tarih Bölüm Başkanı

Tashih

Arş. Gör. İsmail ALTINÖZ
Arş. Gör. Ertuğrul VURAL

Kapak Resmi : S. Chesney

(Expedition for the Survey of the Rivers Euphrates ar Tigris 1835 - 37 Vol. 1. London)

Kapak Tasarım : Yrd. Doç. Dr. Rifat ERGEÇ

Baskı Ön Hazırlık : Sertaç Tanıtım

Baskı : Arsan Basın - Yayın Reklamcılık A.Ş.
Gaziantep 2000

* Bu kitapta yayınlanan tebliğlerdeki görüşler yazarlarına aittir.

* Tebliğlerden referans gösterilerek alıntı yapılabilir.

BU KİTAP GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ'NCE HAZIRLANIP
GAZİANTEP VALİLİĞİ İL ÖZEL İDARE MÜDÜRLÜĞÜ'NCE BASTIRILMIŞTIR.

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ ÖNSÖZ	III
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ PROF. DR. HÜSEYİN FİLİZ'İN AÇIŞ KONUŞMASI	VII
GAZİANTEP VALİSİ MUAMMER GÜLER'İN KONUŞMASI	IX - X
Prof. Dr. Nusret ÇAM GAZİANTEP'TE TÜRK MİMARİSİ	1 - 14
Prof. Dr. Mikail BAYRAM LALA MUSTAFA PAŞA'NIN GAZİANTEP'TEKİ VAKIFLARI	15 - 22
Prof. Dr. Hüseyin AYAN MÜTERCİM ASİM EFENDİ (1755? - 1820)	23 - 28
Doç. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ İSTİKLÂL-İ OSMÂNÎ GÜNÜ ve BUGÜNÜN ANTEP'TE KUTLANMASI	29 - 38
Dr. Ahmet CİHAN XIX. YÜZYILDA ÖRNEK BİR BÖLGESEL KALKINMA MODELİ: FIRAT HAVZASI VE AMİK OVASI PROJESİ	39 - 42
Prof. Dr. Nejat GÖYÜNÇ GAZİANTEP TARİHİ İLE İLGİLİ BAZI NOTLAR	45 - 48
Doç. Dr. Said ÖZTÜRK GAZİANTEP'İN SOSYO - EKONOMİK TARİHİ İÇİN ÖNEMLİ İKİ KAYNAK: HALEP VE MARAŞ AHKÂM DEFTERLERİ	49 - 57
Yrd. Doç. Dr. İlyas GÖKHAN GAZİANTEP VE YÖRESİNİN OSMANLI HAKİMİYETİNE GEÇMESİ	59 - 65
Yrd. Doç. Dr. Nuri YAVUZ BORÇ - ALACAK İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE BESNÎ-ZÂDE (BEHİSNÎ-ZÂDE) SEYYİD MEHMED EFENDİ'NİN TEREKESİ	67 - 75
Yrd. Doç. Dr. Hülya CANBAKAL XVII. YÜZYILDA TESEYYÜD VE 'AYNTAB SADATI	77 - 81
Yrd. Doç. Dr. Hilmi BAYRAKTAR XIX. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANTEP'İN İDARÎ YAPISI VE İKTİSADÎ DURUMU	83 - 96
Hüseyin ÇINAR XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA AYINTÂB (ANTEP) ŞEHRİNDE BİR GÜÇ UNSURU OLARAK YENİÇERİLER	97 - 110
Prof. Dr. Gönül AYAN ANTEPLİ ARZI MEHMED EFENDİ	113 - 136

Prof. Dr. Recep DİKİCİ OSMANLI DÖNEMİNDEKİ BAZI ANTEPLİ ÂLİM VE EDİPLER	137 - 143
Yrd. Doç. Dr. Ayşe YÜCEL ÂŞIK EFGAN DİDARİ ve HİKÂYESİ	145 - 150
H. İbrahim YAKAR GAZİ ANTEPLİ DİVAN ŞAİRLERİ	151 - 195
Faruk GÖKÇE XIX. YÜZYIL GAZİANTEPLİ DİVAN ŞAİRLERİNİN DİL ÖZELLİKLERİ	197 - 208
Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ ANTEP MEVLEVÎHÂNESİ VE VAKFİYELERİ	211 - 241
Doç. Dr. Mehmet ÖZKARCI GAZİANTEP'TE ÜÇ HAN	243 - 267
Yrd. Doç. Dr. Rifat ERGEÇ GAZİANTEP KALESİ VE HAMAMI	269 - 293
Dr. Çiğdem ÇİFTÇİ XIX. YÜZYILDA GAZİANTEP KENT MERKEZİNDE SOSYAL DONATIMLAR VE BUGÜNKÜ DURUMU	295 - 315
İsmail ALTINÖZ GAZİANTEP ALÂÜDDEVLE CÂMİİ VE VAKFİYESİ	317 - 324
Prof. Dr. Fuat YÖNDEMLİ BARAK İLİ	327 - 328
Yrd. Doç. Dr. Halil AYTEKİN GAZİANTEP İDADİSİ (AYINTAB İDADİSİ)	329 - 336
Yrd. Doç. Dr. İbrahim ALTUNEL GAZİANTEP VE YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE MAHALLİ FIKRA TİPLERİ VE BU TİPLERE BAĞLI FIKRA ÖRNEKLERİ	337 - 346
Yrd. Doç. Dr. İsmet ÇETİN GAZİANTEP ÂŞIKLIK GELENEĞİ	347 - 350
Öğr. Gör. Emine BAYRAM OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE GAZİANTEP'TE GİYİM KUŞAM ÖRNEKLERİNDEN ABA	351 - 362

Tablo: 6
Halep Eyaleti 1850/51 Senesi Bütün Rüşümü Varidatın İsim ve Miktarı (Kırs)

Halep Sancığı						
S. N. Hisse	Bedeli	Mukataat	SN	Hisse	Bedeli	Mukataat
1	1/1	Bac-ı bazâr ve bâc-ı hayvan	8	3/2	3450	Tahmîshâne
2	6/25	Gülîhâne mukataası tamamı	9	1/1	2325	Kasab Ağalığı
3	1/4	Resm-i safir	10	1/1	125	Muharbaşlık
4	1/1	Ekrâd resm mukataası	11		35.000	Gümrük-ü duhanın (%62'si) ve dönüm-ü duhan (%100'ü)
5	1/1	Tariga	12	1/1	2.300	Fiyât
6	1/1	Dimos	13	1/1	17.300	Meyhâne
7	1/2	Hâker-i dekkâin icâresi				
		Anlep Kazası Toplamı				
		1139970				
		196780				
		82.625				
		1457335				
		Genel Toplam				

Kaynak: BOA, ML VRD: nr. 2101, s.4.

Tablo: 7
1889/90 Senesinde Halep Eyaleti'nin Bütçesi :⁶⁴

Kazalar	Emlak,	Temettü Akarâ,	Aşlar	Bedel-i Askerî	Ağnam	Deve	Toplam	% ile Hicde
Halep	1842195	557627	Hızamen	508756	1250000	-	4998578	9.11
Antakya	477359	401050	157241	139589	174266	-	3035045	6.22
Ayrintab	537624	557646	1800133	299895	273024	-	3468322	7.18
Kilis	627490	649800	2200000	60640	4137930	-	6000000	8.57
İdlib	442000	151000	1520071	12300	200000	-	2325371	4.81
Bâb-Cebbul	244289	28169	1130345	0	700000	-	2102783	4.35
Cisri-Suğür	250000	100000	830000	64000	170000	-	1423000	2.95
Hârim	294500	135000	1200000	-	240000	-	1869500	3.87
Ma'arra	326245	45750	956522	638	470000	-	1799155	3.72
Belân	65050	74735	210000	24436	123000	-	497221	1.03
İskenderu	97352	101470	427459	30585	57555	-	714421	1.48
Münbic	86676	-	225000	75000	340000	15650	744326	1.54
Rakka	230003	-	-	-	45000	-	275003	0.56
Cebel Sem'an	256345	-	1087000	-	750001	-	2093346	4.33
Marâş	177500	450000	915000	310000	255000	-	2107500	4.36
Elbistan	175000	367000	790000	30000	370000	-	1732000	3.58
Zeytin	45000	20000	210001	190000	180000	-	645001	1.33
Andriâ	77000	63000	325000	57000	220000	-	742000	1.53
Pazarçık	150000	286001	360000	-	265000	48690	1111691	2.3
Urfa	358189	546173	1550368	227148	1129258	5580	1361986	2.80
Urfa Aşiretleri	-	-	-	-	-	740000	740000	1.53
Birecik	200849	61667	563071	23111	142198	-	1034374	2.14
Rumkale	179319	114747	609719	12259	237487	-	1153531	2.39
Suucâ	245185	124754	587912	703	766280	-	1724834	3.57
Halep Mezb.	-	-	-	-	-	18040	18040	0.03
Tiiccarda	-	-	-	-	-	4770	4770	0.009
RsmMüt	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	7396120	4837589	19214842	1991060	8958069	832730	48244336	100

⁶⁴ K. BALI, Kitab-ı Nehrûz-Zehab Ft Tarih-i Haleb, C. I, II, III, (Tahlekk Şevki Şa'as ve Mahmud Fahri), Haleb 1992, C. I, s. 264-267.

XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA AYINTÂB (ANTEP) ŞEHRİNDE BİR GÜÇ UNSURLU OLARAK YENİÇERİLER

Hüseyin ÇINAR^{*}

Osmanlı Devleti'nde kapıkulu askeri, maaş (ulûfesi) hazine tarafından tahsis edilen, savaş ve barış zamanlarında padişahın hizmetinde bulunan daimi askerlerdir¹. Padişahın "hâssa ordusu" olarak da kabul edilen bu askeri birliklerin görevleri arasında, memleket dâhilinde padişah adına güvenlik ve asâyişi sağlamak da bulunmaktaydı. Kapıkulu askeri içerisinde en nüfuzlu ve kalabalık kesimi yeniçeri ocağının mensûb-ları meydana getirmekteydi². Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzâde, Bâyezid'in taht mücadelesi esnasında Anadolu'da timarlı sipahilerin, onun tarafını tutmaları güç den- gelerini sarsmış; düzensizliğin hâkim olmasına neden olmuştu. Şehzâdeler arasındaki taht kavgasının doğurduğu iç savaş ortamı, Anadolu'da yaygınlaşan bir düzensizlik halinde hemen hemen her kesime sirâyet etmişti. Bozulan asâyişi sağlamak ve şehzâdelerin bundan sonraki ayaklanmalarını önlemek için bazı önlemlerin alınması Şehzâde Bâyezid olayından sonra gündeme geldi. Bunun üzerine Kanûnî Sultan Süleyman, halkı bozguna diğer bir ifadeyle "ehl-i fesad"dan korumak için yeniçerileri "yasakçı" ya da "korucu" adıyla Anadolu'nun bir çok yerine, postalar şeklinde yerleştirmeyi gerekli gördü. Böylece daha önce de var olan, ancak yaygın bir uygulama olmayan yeniçerilerin nöbetçilik adı da verilen koruculuk görevi, bundan böyle memleketin her tarafına yayılmış oldu. Bu da haliyle yeniçeri ocağı nizamının bozul- masına ve yeni olayların ve güç gruplarının ortaya çıkmasına zemin hazırladı³. Böylece XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeniçerilerin merkezi yani İstanbul dışındaki (taşra) görevleri şehir ve kale hizmetleri olmak üzere iki kısma ayrıldı. Şehirdekiler "yasakçılık" edarek oranın inzibatını sağlarken; kale muhafızı olanlar da nöbetleşe ve üç sene müddetle kalelerde muhâziflik etmeye başladılar⁴. Taşrada görevlendirilen yeniçerilerin, kaza gibi daha küçük idarî birimlerde, başlarında "yeniçeri serdarı"nın bulunması kanunî⁵. Yeniçeri serdan, diğer taşra şehirlerinde olduğu gibi XVIII. yüzyılda Ayıntab (Antep) şehrinde de yeniçeri, topçu, top arabacısı, kul oğulları ve gulemân-ı acemi olarak görev yapan dergâh-ı âli yeniçerilerin zabiti ve komutanı olarak görev yapmaktadı. Seter zamanları emri altında bulunanlarla savaşta katılan yeniçeri serdarına, yeniçeri ağası tarafından serdarlık mektubu verilirken, o şehride bulunan yeniçerilerin onun sözünden çıkmamaları ve ona itaat etmeleri konusu üzerinde ısrarla durulduğunu görmekteyiz⁶.

^{*} İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi.

¹ Kapıkulu ocakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. I. Hakko UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, I. s. 144 vd. ; Mücteba Ocakları, I. II, Ankara 1984.

² Yeniçeriler için bkz. I. Hakko UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, I. s. 385-395.

³ İLGÖREL, "Yeniçeriler", İslam Ansiklopedisi, XIII, s. 385-395.

⁴ Yeniçerilerin taşraya gönderilmeleri için bkz. Şeriatin TURAN, Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bâyezid Vak'ası, Ankara 1961, s. 175-177; ayrıca bu eserin diğer bir basıstı olan, Kanunî Süleyman Dönemi Taht Kavgaları, (II. basım), Ankara 1987, s. 150-152'e de bakılabilir.

⁵ Yeniçerilerin merkez ve taşradaki muhafaza hizmetleri için bkz. UZUNÇARŞILI, Kapıkulu Ocakları, I. s. 324-33; İki Taşra Şehri, Ankara ve Konya'daki uygulamalar için de bkz. Özer ERGENÇ, Osmanlı Devleti Dönemi Kent Türbiçliğine, Ankara 1995, s. 72-76.

⁶ UZUNÇARŞILI, Kapıkulu Ocakları, I. s. 327.

⁷ Gaziantep Şer'îye Sicili (Kusaltma: GSS), 52 / 19; 85 / 64.

Osmanlı taşra şehirlerindeki yeniçerileri, "ehl-i örf"ün en üst temsilcisi vali ya da sancakbeyinden; ve "ehl-i ilm" in en yüksek temsilcisi kadıdan sonraki en etkili ve nüfuzlu kesim olduğunu söyleyebiliriz. Taşra şehirlerindeki yeniçerilerin düzenlerinin sağlanmasını ve yaramazlıkları halinde cezalarının verilmesini yeniçeri serdarı ve zâbitleri yerine getirirdi. Bu hususa valiler, mütesellimler veya voyvodalar katışmaz, cezalarının verilmesi için ancak suçlu olan yeniçerileri, zâbitlerine teslim edebilirlerdi¹². Bu uygulamanın ihlâl edildiği yönündeki şikâyetlere zaman zaman rastlanmaktadır. Nitekim, Ayıntab'da bulunan yeniçeriler ve sipahiler 1707 yılında Südde-i Saadet'e (İstanbul'a) sundukları arzuhalde; içlerinden birisinin şer'i davası olduğunda ve mahkeme tarafından yakalanmaları veya hapisleri gerektiğinde zâbitlerinin denetimini altında gerçekleştiriyor, ancak kaza nâibi* (mahkemedeki kadının vekili) olan kimselerin "mücerred celb-i mal serdâsı ile" yani haksız para kazanma gayesiyle, emr-i şerif olmadan müraese ile yani kendi emri ile bunları kalebend edip, daha sonra da akçalarını alarak serbest bıraktığını bildirmişler. Bu şikâyet üzerine, evlâ-i Cemâziyelâhir 1119/ 30 Ağustos - 8 Eylül 1707'de Maraş beylerbeyi ve Ayıntab nâibine gönderilen emr-i şerifte; ellerinde her hangi bir emir olmadan hiçbir kimsenin rencide edilmemesi istenmiştir¹³. Ayıntab'da bulunan yeniçerilerin İstanbul'a gönderdikleri bir başka şikâyet 1737 yılında gerçekleşmiştir. Mektupla yapılan bu şikâyet; dergâh-ı âli yeniçerilerinden ya da kardeşlerinden, babalarından, oğullarından ve yeğenlerinden birisinin "şer'i şerife ihzâr" yani mahkemeye çıkarılması veya hapsi gerektiğinde "kanûn-ı kadim" üzere zâbitleri olan serdarın gözetimi altında olması gerektiği, son zamanlarda Ayıntab mütesellimi Mehmed'in, "ehl-i örf"den bazı kimselerle beraber olarak "ihzâr" veya "hapis" gibi durumlarda kendilerini rencide ettiklerini bildirmişler. Bunun üzerine, İstanbul'dan Ayıntab kazası nâibe gönderilen emirde, bundan böyle davalardan eskiden olduğu gibi yeniçerilerin zâbitlerinin marifetle görülmesi ve "ehl-i örf"ün müdahalesinin engellemesi istenmiştir¹⁴. Benzer şikâyetlere 1711 yılında Balıkesir'de de rastlanmaktadır¹⁵. Bütün bu olaylar, yeniçerilerin bulunduğu şehirlerde özerk bir yapıya sahip olduklarını, bunlara yerel yöneticilerin gerekli gereksiz müdahale edemediklerini göstermektedir. Bu da bize Osmanlı taşra şehirlerinde, vali ve kadından sonraki üçüncü etkili gücün yeniçerilerin de aralarında bulunduğu kapıkulu askerleri olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Biz de bu çalışmamızda kapıkulu içerisinde devamlı bir şekilde ön plâna çıkan yeniçeriler üzerinde duracağız¹⁶.

¹² UZUNÇARŞILI, Kapıkulu Ocakları, I. s. 359.

¹³ Ayıntab kazası (mahkemesi) mevlevîyet pâyesini (rütbesine) haiz kazalardan, devriye mevlevîyeti içerisinde yer almak taıydı. Blz. I. Fakih UZUNÇARŞILI, Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı, Ankara 1984, s. 97. Ayıntab mahkemesi, XVIII. yüzyılda görevde olan veya görevden ayrılan Rıtmeli ve Anadolulu kazaskerlerine, İstanbul kadısına, Nâibü'l-İstisraf gibi ilmîye sınıtının önde gelen ricâline arpalık olarak tahsis olmaktadır. Yapılan bu tahsisat, bu kimselerin gelirlerine ilave olarak düşünülmüştür. Üst düzey görevler almış olan ilmîye mensubu bu arpalık sahipleri, kendileri şehre gelmeye- erkeç yerlerine kadılık görevini yerine getirmek üzere nâib (vekil) göndermişlerdir. Nâibler de mahkemede kadının bütün görevlerini yerine getirmekte mükellef kalmışlardır.

¹⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (Kısıltma; BOA), Mühimme Defteri, (MD), 115, s. 1673 / 1714.

¹⁵ Bu fermân, evlâ-i Zilhice 1149/ 2-11 Nisan 1737 tarihinde gönderilmiştir. Blz. GSS, 89 / 226.

¹⁶ Yücel ÖZKAYA, XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yapısı, Ankara 1985, s. 29-30.

¹⁷ Vali, kadı ve yeniçerilerden oluşan üç Osmanlı figürünün Kahire'deki etkinliği ve rolleri için blz. André RAYMOND, Yeniçerilerin Kobirisi, Abdurrahman Kâçitüda Zamanında Bir Osmanlı Kurumunun Yükselişi, (Çev. Alp TÜMERTEKİN), İstanbul 1999.

Şehirlerin askeri ve idari yapılarında etkili ve belirleyici olan yeniçerilerin sayısı acaba Ayıntab (Antep) şehrinde ne kadar dı? Bu sorunun cevabını yeniçerilerin "teftiş ve tafâhus" olarak ifade edilen yoklamalarından öğrenmekteyiz. 1698 yılında ait ayrıntılı yeniçeri yoklamasında Ayıntab'daki yeniçeri sayısı 228 olarak verilmiştir¹². Bu yoklamada köylerdeki yeniçeri sayısı da yer almaktadır; ancak bir önceki yıl (1697) yapılan yoklamada yer alan Hiyam köyündeki 18 çerinin adı verilmemiştir¹³. Bunun sebebi hakkında elimizde herhangi açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. 1702 yılında Anadolunun orta kolu nihayetine kadar olan kazalarda bulunan yeniçerilerin yokla- narak isimlerinin deftere kaydedilmesi kadılar, yeniçeri serdarları ve diğer ehl-i örf tâifesinden ferman ile istenmiş ve bu iş için de yeniçeri ocağı tarafından Saksıfıncubaşı Abdullah görevlendirilmiştir¹⁴. Bu yoklama ile, bir yolu bu bularak yeniçeri zümresine girmiş olan reâyâyı gerçek yeniçerilerden ayırmak ve taşrada bulun- nan yeniçerilere çeki düzen vermek gayesi hedeflenmiştir. Bu fermandan yaklaşık dört ay sonra, şehirdeki dergâh-ı âli yeniçerisi, tekâüdü (emekli) ve korucusu olarak 122 isim yoklanarak deftere kaydedilmiştir¹⁵. Bu yoklama sonucunda, yaklaşık dört sene önceki yoklamada yer alan yeniçerilerin yarıya yakınıın gerçek yeniçeri olduğu tesbiti yapılrken; durumunu ispat edemeyenler reâyâ defterine kaydedilmiştir.

Bu son düzenlemeden yaklaşık yedi ay sonra Anadolunun orta kolunda bulunan kadılar, yeniçeri serdarlarına, âyan ve iş erlerine gönderilen bir başka fermânda; daha önceki yoklamalar esnasında isimleri (esâmisî) çalılık bulunan ve reâyâ defterine kay- dolunanların yeniden yeniçeri zümresinden sayılması istenmiştir. Böylece yeniçerilik- ten çıkarılan kimseler için af getirilmiş; bu hususa da voyvoda ve diğer ehl-i örfün müdahalesine meydan verilmemesi fermanda yer almıştır¹⁶. Yeniçeriler üzerine getirilen bu affın sonrasında, Ayıntab'daki yeniçerilerin durumunu 1707 yılında yapılan yoklamadan öğrenmekteyiz¹⁷. Bu sayımda yeniçeri sayısının köylerle beraber 330 olduğu yer almaktadır; bu ise, 1698'e göre yaklaşık 100. nefer, 1703'e göre de yaklaşık 200 nefer artış demektir. Bu durum bize vergi muafiyeti ve başka sebebler- den dolayı yeniçeri olmanın XVIII. yüzyılın başlarında ne kadar cazip hale geldiğini göstermektedir. Yeniçerilerin şehir içerisinde ve köylerdeki dağılımı da ayrıca dikkati çekmektedir. Bunu da yine aynı yoklama defterlerinden öğrenmekteyiz. Aşağıda iki yoklama yümü örnek olarak sunmuş olduğumuz yeniçeri dağılımı, bu kesimin şehirin çeşitli mahallelerine dağılarak oturduklarını, köylerden de en kalabalık olanlar da bulduklarını görmekteyiz.

¹² GSS, 49 / 189-188: 49 / 181-180. Ayıntab şehrinde yapılan bu yeniçeri yoklamasını evlâ-i Şevâl 1109/ 22 Nisan -1 Mayıs 1698'de Vezir Dursun Mehmed Paşa'nın mübaşiri Abdülkâdir Ağa yapmıştır.

¹³ GSS, 48A / 167-161.

¹⁴ Bu fermân, evlâ-i Cemâziyelâvel 1114 / 2-12 Ekim 1702 tarihli. Blz. GSS, 52 / 374-375.

¹⁵ Bu belge, 17 Ramazan 1114/ 6 Şubat 1703 tarihli. Blz. GSS, 52 / 368-369.

¹⁶ Bu fermân, evlâ-i Rebülâhır 1115 / 14-23 Ağustos 1703 tarihli. Blz. GSS, 52 / 63.

¹⁷ GSS, 57 / 261-265.

Dergâh-ı altı Yeniçerilerin, Ayıntab'da Oturdıkları Mahalle ve Köyler*

Mahalle ve Köy	Yeniçeri Sayısı ve yılı		Mahalle ve Köy	Yeniçeri Sayısı ve yılı		Mahalle ve Köy	Yeniçeri Sayısı ve yılı	
	1698	1707		1698	1707		1698	1707
Arımu	16	18	Ehli-Cefa	19	12	İbni-Eyyüb	8	23
Kürkcüyan	23	24	Cevizlice	4	3	Seng-i Nakkaş	1	1
Molla Ahmed	3	3	Ehlehan	5	3	Tarla-i Cedid	6	6
Ali Neccar	16	22	Çukur	6	5	Kızılca Mes'ud	10	12
Bostancı	7	5	İbri-Kür	7	9	Kurb-i Bostancı	3	3
Tişlakı	3	2	Kürtüncüyan	19	18	Tarla-i Altık	11	5
Kayseri	3	2	Kastel	4	2	Kanallı	8	8
Boyacı	6	6	Tevbe	6	6	Kayacık	4	5
İbni-Şeker	3	1	Demirci	2		Cabi		10
Şarkıyan	15	15	Akyol		11	Zinciri		5
Hayik Zimmıyan		3	Hayik Müslüman		5	Kurb-i Şehreküstü		1
Hayik Baba		3	Hacı Baba		2	Karasakal		2
Kurb-i Kanallı		1	Kurb-i Cevizlice		3	Şehreküstü		21
Yaşni		12	Hızır Çavuş		2	Güllüdü		1
Hezar Köyü		1	Saylan Köyü		1	Hiyam Köyü		19
Kelbin Köyü		1	Sarı Köyü		1	Kelet Köyü		2
Diğer	8							6
Toplam							228	330

Sosyal ve Ekonomik Hayat İçerisinde Yeniçeriler

Ayıntab'daki yeniçerileri askerlik mesleğinin dışında, şehrin sosyal ve ekonomik hayatının içerisinde, bazen malikâne mutasarrıfı, mütezzim, vakıf görevlisi; bazen de kasaplık, debağlık gibi mesleklerin icracısı ya da ticaretle uğraşırken görmekteyiz. Yukarıda da belirttiğimiz 1707 yılında yapılan yeniçeri yoklamasında meslekleri lakab olarak kaydedilenlerin sayısı 17'dir. Bu sayım esnasında debağ, ekmeççi, leblebici, katırcı, bez dellali, berber, semerci, demirci, çakıcı, helvacı, nalçacı ve mataracı gibi iş gruplarında çalışanların isimlerinin öntüne şehirde tanınmalarını sağlayan meslekleri yazılmıştır¹⁸. Her halde çeşitli mesleklerle meşgul olan yeniçerilerin sayısı bu kadar değildir. Çünkü bu sayımda 2 kişinin isminin başında debağ olduğu yer airtken; 1748 yılında Ayıntab mahkemesinde görülen debağlardan alınan "yeniçeri akçası" ile ilgili dava için, debağ hırfetinden ve yeniçeri taifesinden el-Hac Hüseyin Ağa b. Ali, Ahmed Beşe b. Abdullah, Dülük Baba oğlu el-Hac Ebubekir Beşe'nin de aralarında bulunduğu

* Tabloda sadece köylerin karşısına "köy" ifadesi yazılmıştır.
¹⁸ GSS, 57 / 261-265.

ünvanı "beşe" olan 12 kişi gelmiştir¹⁹. Her ne kadar mahkemeye intikal eden bu olay, belirttiğimiz sayımdan kırk yıl sonra gerçekleşse de askerlik dışında çeşitli mesleklerde faaliyet gösteren yeniçerilerin sayısının 17'den fazla olduğunu söyleyebiliriz.

Yeniçerilerin en etkili olduğu bir başka meslek grubu da kasaplıktır. Hassahâ-i Mirivâ-i Ayıntab Mukataası (Ayıntab Sancakbeyi Mukataası Hassı) içerisinde önemli bir gelir kalemi olan Kasabhâne Mukataası ya da diğer bir adıyla Kasabhâne Ağalığı şehrin et ihtiyacının karşılanması ile doğrudan ilgilidir. Bu gelir kalemi ayrı bir mukataa olarak sancığın yöneticileri tarafından itizama verilerek işletilmiştir. Bu mukataa birer yıllık olmak üzere; 1703 yılında 1200 guruşa Cevizlice Ali Beşe, Abdullah Beşe ve Üzümlüoğlu Ali Beşe'ye²⁰, 1705 yılında yarı hissesi aynı zamanda gedikli çavuşlardan olan Dimos emini Hüseyin Ağa'ya 700 guruşa, diğer yarı hissesi de Cevil Ali Beşe'ye 700 guruşa²¹, 1713 yılında Ali Kaya ve Tavacı-zâde el-Hac Mustafa Beşe'ye 1250 guruşa²², 1715 yılında Hacı Mehmed ve İbrahim Beşe'ye 500 guruşu peşin ve 550 guruşu da aylık halinde olmak şartıyla 1056 guruşa²³, 1732-33 yılında Abdülhalim Beşe ve Ebubekir Beşe'ye 750 guruşu peşin olmak şartıyla 1500 guruşa²⁴, 1749 yılında da 1000 guruşu peşin olmak üzere yine 1500 guruşa Topaloğlu Mehmed Ağa, Bayrakdaroğlu el-Hac Ömer Beşe ve Kolçak Mehmed Beşe'ye itizama verilmiştir²⁵. Sancığın önemli bir gelir kalemi olan Kasabhâne Mukataası XVIII. yüzyılın ilk yarısında bir yıllığı ortalama 1000-1500 guruş arasında itizama verilmiştir. Bu mukataanın mütezzimlerine genel olarak baktığımızda çoğunluğunun "beşe" ünvanı taşıyan yeniçeriler olduğunu görmekteyiz.

Ayıntab'da devlete ait en önemli gelir kaynağı, geliri sancakbeyine tahsis edilen Mirivâ-i Ayıntab Hassı Mukataasıdır. XVII. yüzyılın sonlarında uygulamaya konulan Hazine-i mirî'ye ait gelir kaynaklarının, ömür boyu tasarruf edileme yetkisiyle tasarruf edilme uygulaması olan "malikâne sistemi"²⁶, Mirivâ-i Ayıntab Mukataası'nda da uygulanmaya başlanmıştır. Malikâne uygulamasının başlamasından sonra, bu mukataa ve sancığın yönetimi malikâne olarak tasarruf olunmaya başlanmıştır. Daha önceki senelerde 1800 guruş yazısı olan Ayıntab sancığı gelirin, 4251 guruş zammı yapılarak 6060,5 guruşa yükseltilmiş ve hasıktan çıkarılarak 3939,5 guruş malı olan Membiç Revandan Mukataası ile birleştirilerek 10.000 guruş malı olan bir malikâne haline dönüştürülmüştür. Bu iki mukataa, 24 Ramazan 1116 / 20 Ocak 1705 tarihinde verilen "berât-ı hümayân" ile, 6000 guruş muaccelle veren Devעי-zâde (Devecioğlu) Mustafa b. Mehmed ve kardeşleri Yusuf ve Mehmed'e malikâne olarak verilmiş ve bu kişilerin aynı zamanda ortak olarak Ayıntab sancığının yöneticileri olmuşlar²⁷. Burada bizim dikkatimizi çeken Devעי-zâde'lerden Yusuf'un aynı zamanda yeniçeri mütezzimlerinden olması ve aşağıda da belirttiğimiz üzere uzun süre Ayıntab'da yeniçeri serdarlığı yapmasıdır. 1707 yılında Devעי-zâde'lerden Mehmed b. Mehmed ve Yusuf, üzer-

¹⁹ GSS, 105 / 325.

²⁰ GSS, 52 / 41: 54 / 189.

²¹ GSS, 55 / 261.

²² GSS, 61 / 243.

²³ GSS, 66 / 244.

²⁴ GSS, 84 / 87.

²⁵ GSS, 106 / 260.

²⁶ Malikâne sisteminin 1695 yılında uygulamaya konulması hakkında yayımlanan ferman ve uygulamalar için bkz. RAŞİD, Tarih II. İstanbul 1282, s. 288-289; Mehmed GENÇ, "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi", Türkiye İktisat Tarihî Semineri, Meclisler/Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973, Ankara 1975, s. 231-296.

²⁷ GSS, 55/ 237-236; BOA, Maliyeden Mütezzim Defteri, (MAD), 9496, s. 55.

lerindeki hisselerini Maraşlı Ahmed ve kardeşi Veli'ye devretmişler ve malikâne mutasarrıflığını bırakmışlar²⁸; bu ailden sadece Mustafa daha bir kaç yıl malikâne mutasarrıflığına devam etmiştir.

Mirlivâ-i Ayıntâb Mukataası (Ayıntâb Sancakbeyi Mukataası), 1730 yılında Ayntâb Voyvodalığı Mukataası olarak kaydedilmiş ve Receb Paşa-zâde Ahmed Paşa ve Ruznamçe-i İstabl-ı mire olan Ali Efendi'nin malikânesidir. 1729 yılında bu mukataayı iltizama alan Gergeri-zâde el-Hac Mehmed, başka bir işi olduğu gerekçeyle voyvodalığın 1730 yılının Cemâziyelâhîr, Receb ve Şaban aylarının mukataa malından "bâd-i hevâ ve rusûmâtını" 1200 gurusu 10. bölük yoldaşı olan ve aynı zamanda o yıl yeniçeri serdanı tayin edilen Osman Çavuş Ağa'ya iltizama vermiştir²⁹. Ancak daha sonra her iki malikâne mutasarrıfı tarafından Osman Çavuş Ağa mültezim olarak kabul edilmiş ve voyvoda olmuş; fakat malikânenin ortağı Ali, kısa bir süre sonra bu kimsenin mültezimliğinden vazgeçerek halkın kendisinden hoşnut olduğu belirtilen Gergeri-zâde el-Hac Mehmed Ağa'yı yeniden yanı hissenin mültezimi yapmıştır³⁰.

Ayntâb'ın bir başka önemli mukataası da Hashâ-i Mukataa-i Dimos Ayntâb'dır. Bu mukataanın 4 Şaban 1113/ 4 Ocak 1702 tarihinde mutasarrıfı değişmiş; malikâne uygulaması çerçevesinde 3250 gurus muaccele yani peşin veren Dergâh-ı muallâ gediği çavuşlarından Hacı Hüseyin Çavuş Ağa'nın "ber vech-i malikâne" olarak tasarrufuna geçmiştir³¹. Bu kimsenin mukataa üzerindeki mutasarrıflığı 1711 yılına kadar devam etmiştir³². Ancak daha sonraları bu kimse, 1716-17 yılında yeniden Dimos Mukataasına Hacı Yusuf ile beraber mültezim olmak istemişlerse de³³ daha önceki malikâne mutasarrıfı el-Hac Ahmed Ağa buna fırsat vermemiştir³⁴. Gediği çavuşlarından Hacı Hüseyin Çavuş'un malikâne olarak tasarrufunda bulunan bir başka mukataa da, senede 150 gurus mali olan Duhan (Tütün) Gümrüğü Mukataasıdır³⁵. Bu mukataa, 1704 yılında "ber vech-i malikâne" olarak yine onun tasarrufundadır³⁶. Bu durum 1719-20 yılında da devam etmiştir³⁷.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, Devci-zâde Yusuf Ağa, Osman Çavuş Ağa, Hacı Hüseyin Çavuş Ağa gibi aynı zamanda yeniçeri olan bu kimselerin, şehrin en önemli mukataalarına mutasarrıf ya da mültezim olmaları oldukça önemlidir. Acaba bu kimseler elde ettikleri idari ve mali gücü, yeniçeri menşelli olmalarına mı borçlu idiler? Akla gelen bir başka soru da bu kimselerin elde ettikleri nüfuz acaba onlara başka hangi alanlarda fayda sağlamıştır? Bu ve benzeri soruların cevabını diğer yeniçeri menşelli kimselerin de şehir içerisindeki durumlarını gözönüne alarak ortaya koymaya çalışacağız.

²⁸ GSS 58 / 236.

²⁹ GSS 82 / 22.

³⁰ GSS 82 / 38-39; 82 / 45.

³¹ BOA, MAD, 9496, s. 56; GSS, 53 / 14.

³² BOA, MAD, 9496, s. 56.

³³ GSS 67 / 24.

³⁴ GSS 67 / 252-253; 190-191.

³⁵ BOA, MAD, 3393, s. 42; BOA, Dvân-ı Hümâyûn Başmuhasebe Defteri, (DBŞM), 3125.

³⁶ Feriân, 19 Şevval 1115 / 26 Şubat 1704 tarihli dir. Blz. GSS, 54 / 25.

³⁷ GSS, 73 / 227.

Yeniçerilerin Âsâyiş ve Düzeni Bozucu Hareketleri

XVIII. yüzyıla gelindiğinde yeniçerilik müessesesi, kuruluşundaki ve daha sonraki devirlerdeki bilhassa Fatih ve Kanuni dönemlerindeki düzenini ve disiplinini kaybetmiştir. Bu yıllarda gelişmiş kimseler yeniçeri olmaktaki; yeniçeri olan kimseler savaş alantlarına ya hiç gitmemekte, eğer gittilerse kaçmaktadırlar³⁸. Yeniçerilerin içinde bulunmuş oldukları düzensizlik ve disiplinsizlik ortamı haliyle Ayıntâb şehrinde de görülmektedir. İstanbul dışında yani taşrada yeniçeri bölüklerinin istihdam edilmesinin başlıca sebebi âsâyiş ve düzeni sağlamaktır. Artık bu dönemde bu kesimin kendisi âsâyiş ve huzuru bozucu unsur olmaya başlamıştır. İncelemiş olduğumuz XVIII. yüzyılın ilk yarısında yeniçeriler hakkındaki şikâyetlerin başında, bu kesime katılmada karşılaşılan usulsüzlükler gelmektedir. Yeniçeri olan kimsenin askeri sınıf içerisine dâhil olması, beraberinde vergi muafiyetini getirmektedir. Belki de bu dönemde en kolay "askeri" olma yöntemi diğer bir ifadeyle vergi muafiyeti kazanma, bir yolu bu bularak yeniçeriler arasında girmekten geçmektedir. Bu da haliyle vergi üzerinde en fazla durulan ve şikâyetler sebep olan konu olmuştur. Nitekim bu konudaki şikâyetin yoğunlaştığı nokta yeniçerilerin, avânz-hâneye bağlı oturdıkları hânelerin avânz vergilerini vermedikleri gibi, her birinin beşer onar adamlarını emnimin oğlu, dayım oğlu, yeğen ve akrabamdır diyerek sahip çıkıp, kendi tâifelerine intisab etmesini sağladıkları yönünde olmuştur. Yeniçerilerin yapmış oldukları bu gayri nizami uygulama, reyânın hoşnutsuzluğunu çektiği gibi, devlet malının da azalmasına sebep olmaktadır. Bunun üzerine Ayıntâb'a gönderilen emr-i şerifte; askeri tâifesinden hiçbir kimsenin kardeşlerinden ve sübi oğullarından başkasına sahip çıkması istenilmiştir³⁹. Yeniçerilerin, istedikleri kimseleri aralarına almaları oldukça sık rastlanan olaylardandır. Bu da şehirdeki dengelerin sarsılmasına neden olmaktadır; vergi veren kimselerin sayısı azalmaktadır.

Şehirde âsâyişin bozulmasında ve halk arasında fitne ve fesad çıkmasında yeniçerilerin büyük rolü görülmektedir. Yeniçeriler bunu bazen bir veya bir kaç kişi ile, bazen de büyük gruplar halinde gerçekleştirmekte; halk da bunlardan muzdarib olmaktadır. 1706 yılının Mayıs ve Haziran aylarında şehirde büyük bir kargaşa meydana gelmiştir. Bunun üzerine, Maraş valisi Mustafa Paşa tarafından Ayntâb sancağı mutasarrıfı ve vilayet âyanına gönderilen buyruğunda; şehrin büyük bir tefrika ve ihtilal içine düştüğü kethüdayeri ve yeniçeri serdarının azledilerek, yerlerine müraesele ile başkalarının tayin edildiğinin duyulduğu ifade edilmiştir. Vali, ayrıca Ayntâb vilayetin çok meşhur bir belde (eşher bilâd) olduğunu, müslümanların vilayet içerisinde tefrika ve ayrılığa düşüp herkesin birbirlerini yok etmeye gayret ettikleri üzerinde durmuş; bütün bu olup bitenlerin ve olaylara sebep olanların isim ve defterlerinin tarafına gönderilmesini istemiştir⁴⁰. Maraş valisi tarafından kendisi eyaleti içerisinde yer alan bir sancağda meydana gelen olaylar üzerine gönderdiği buyruğunda, şehrin büyük bir kargaşa içerisine düştüğünü öğrenmekteyiz. Buradan olaya sebep olanların açık bir şekilde öğrenmiyorsa da, sonuçta Ayıntâb şehrindeki altı bölük halkının İstanbul'dan tayin edilen yeniçeri serdarı, yerel yöneticiler tarafından görevlerinden alınmış ve yerlerine yenileri tayin edilmiştir. Şehirdeki yerel yöneticilerin gördürdüğü tepkisi, iki askeri zümrenin yöneticileri üzerinde gerçekleşmiştir.

³⁸ Yeniçerilerin XVIII. yüzyılda içinde bulunmuş oldukları durum hk. blz. Yücel ÖZKAYA, XVIII. Yüzyılda Osmanlı

Kumbarası ve Osmanlı Toprakları Yağantısı, Ankara 1985, s. 27-38.

³⁹ Ayıntâb nâhiyesi, yeniçeri serdan ve ocak ihtiyar ve mütevellilerine gönderilen bu emr-i şerif, 17 Cemâziyelâvel 1121 / 25

Temmuz 1709 tarihli dir. Blz. GSS, 60 / 231-232.

⁴⁰ GSS, 57 / 82.

1712 yılında Ayıntab'daki yeniçerilerden bazılarının yine şehirde asayiş bozucu hareketler içerisine girdiklerini görmekteyiz. Yeniçeriler hakkındaki şikayetler arasında; eşkıyalık yapmaları, gece gündüz harb aletleriyle gezmeleri, namuslu kımların mallarını zorla almaları, her gece 5-6 kişinin evinin basılarak kapılarının kırılıp içeridekilerin ırzlarına ve mallarına kasdetmeleri, reâyânın taşradan getirdiği zahire ve eşyaların ellerinden alınması ve bunun sonucunda şehirde kıtlık meydana getirilmesi, ahalinin korkudan akşam ve yatsı namazları için evlerinden çıkamaması gibi toplumdun huzur ve asayişini bozucu olaylar yer almıştır. Yeniçerilerden bazılarının sebep oldukları bu olayları yerinde incelemek ve gerekli cezaları vermek üzere Dergah-ı mualla yeniçeri ocağında Haseki Mustafa Ağa mübaşir olarak şehre gönderilmiş, ayrıca bu konu ile ilgili padişah tarafından da Ayıntab nâibine bir ferman ve Yeniçeri Ağası Mehmed Ağa'dan da 1712 Mart ayı başlarında bir mektup gönderilmiştir. Aynı günlerde şehirdeki yeniçerilerden Arablarloğlu Ömer ve Abdurrahman ile Attar Musa oğlu Osman, kaleye giderek buradaki muhatızlarından bazılarını bıçakla yaralamışlar ve zâbitlerine itaat etmeyerek firar etmişler. Bu konu da o günlerde şehirde bulunan mübaşir Haseki Mustafa Ağa'ya bir emri-şerif ile bildirilmiş ve haklarında gerekenin yapılması istenmiştir⁴¹.

Yeniçerilerden bazılarının, bu kez 1719 yılının Eylül - Ekim aylarında mahkemeye intikal eden davalarda da yer aldığı üzere, şehrin asayiş ve huzurunu bozdukları görülmektedir. Şehirde meydana gelen olaylar üzerine ferman ile, asayiş sağlanması için Halep valisi Vezir Hacı Receb Paşa görevlendirilmiştir. Paşa da Ayıntab'ın Değirmişem çayırına gelerek şehrin önde gelenleriyle bir toplantı yapmıştır. Şehirde meydana gelen olaylar arasında yeniçeri zümresinden bazı kimseler, Kerim-zâde Mehmed Ağa'nın hânesini basarak eşyasını yağma etmişler, bunun yanında sebepsiz olarak yeniçeri serdarı öldürülmüş, eşyalan da yağma edilmiş, ayrıca şehirde bazı olaylar da meydana gelmiştir. Şehirde huzuru bozan bu olaylarla ilgili davalar, eski (sâbık) Telhisî Mustafa Ağa'nın ve Vezir Hacı Receb Paşa'nın huzurunda mahkemede görülmüş, kısas lazım gelenler ve yağma edilen mallar ile ilgili kararlar verilmiştir. Bu olaylara karşılardan bazıları Kıbrıs Adası'na sürgüne gönderilmiştir. Bu çerçevede Halep valisi Hacı Receb Paşa'nın Değirmişem çayırında şehrin önde gelenleriyle yaptığı toplantıya müftü Gerçeğin-zâde Mehmed Efendi, eski müftüler Basmacı-zâde Hacı Mehmed Efendi ve Yeğen Mehmed Efendi, Nakibülşraf kaymakamı Hacı Mustafa Çelebi ve eski nakib es-Seyyid Hasan Efendi, müderris es-Seyyid Hasan Efendi, Ramazan Efendi-zâde es-Seyyid Ahmed Efendi, Halil Ağa b. İbrahim, Halid Çelebi b. Mustafa, Hacı Hüseyin Ağa b. Hacı Ahmed Ağa, Deveci-zâde Hüseyin Ağa, kethüdayeri Mustafa Ağa ve ahalden bazı kimseler katılmışlardır. 28 Eylül 1719 tarihinde yapılan bu toplantıda; şehirde meydana gelen bu son olaylara karşılardan cezalarını çekmeden firar eden bazı kimselerin şehre geri geldiğinde bunlara sahip çıkılmayacağı, bu kimselerin ortaya çıkmaları durumunda derhal kalebend olunacağı, ehl-i şer'i temsil eden kadiya ve ehl-i örfü temsil eden mütesellime müdahale edilmeyeceği, lüzum olmadıkça basit sebeplerden İstanbul'a arz ve mahzar yazılmayacağı, fitne ve fesada sebebiyet verecek davranışlarda bulunulmayacağı üzerine "ahd ü misak ve kavî ü ittifaq" etmişler yani söz vermişler. Bu anlaşmaya uymayıp bozarlara ise Hazine-i Humâyûn'a 30.000 gurus vermesini teahhüd etmişler⁴².

⁴¹ GSS, 63 / 106-107.

⁴² GSS, 74 / 135.

Ayıntab'da meydana gelen olayları yatıştırarak, şehirde asayiş sağlayıp, eski nizâmı yeniden tesis etmekle görevlendirilen Halep valisi Vezir Hacı Receb Paşa, şehrin önde gelen ulemâ, sulehâ, âyan ve eşrafı ile yapmış olduğu anlaşmadan sonra fesad çıkmasına sebep olan, kale dizdânı firarı Ebubekir'in yerine şehir ahali tarafından da istenilen Ahmed'i, eşkıyaya yardım ettiği ileri sürülen alaybeyi Hüseyin Ağa'nın yerine daha önce alaybeylik yapmış olan zaim İbrahim'i, boş olan serdarlık hizmetine de yeniçeri ihtiyarlarının ve diğer ahalinin de isteği doğrultusunda Hacı Osman'ı yeniçeri serdarı olarak görevlendirip hil'atlerini giydirmiştir⁴³. Bütün bu alın tedbirler, şehirde asayiş ve huzurun yeniden temini için yapılmıştır. Yapılan tayinlerden de anlaşıldığı üzere yine olayların merkezinde yeniçerilerin de aralarında bulunduğu askeri kesim bulunmaktadır.

1725 yılında Ayıntab'da bulunan yeniçeriler İran savaşları nedeniyle Hemedan tarafına düzenlenecek olan sefere davet edilmişler ve bu davet emri şehirde herkesin huzurunda okunmuş. Bunun akabinde, şehirde yeniçeri olduğunu iddia edenlerden eskici Ebubekir, Kazanbaş Abdurrahman, Helvacı oğlu kölesi Yusuf, Cin Ali ve diğer bazı kimseler bu sefer daveti üzerine biz seferiyiz diyerek çarşı pazar dolaşp önelrine gelene zulüm ve işkence yapmaya başladıkları gibi, halkın mallarını zorla alarak ırzlarına da taarruz etmeye başlamışlar. Şehirde ortaya çıkan bu kargaşa üzerine, Ayıntab nâibine şikayette bulunulmuş, o da fitne, fesad ve şehavete dalan ve yeniçerilik iddiasında bulunan kimselere sefere gitmeleri yönünde tenbihte bulunmuştur. Ayıntab nâibinden gelen bu istek üzerine, bu kimseler etraflarına topladıkları birkaç yüz kişi ile mahkemenin önüne gelerek Ramazan ayının ilk günü şarab içerek akşamdan sabaha kadar mahkemeyi muhâsara altına almışlar, ayrıca nâibin 500 gurus parası ile eşyalarından bir kısmını da zorla gasbetmişler. Mahkemenin basılması ve nâibin kuşatma altında tutulması üzerine Ayıntab voyvodası Mehmed ve şehirde bulunan ulemâ ve şehrin diğer önde gelenleri bir araya gelerek yeniçerilerin elinde nâibi zorla kurtarıp, önce voyvoda sarayına götürmüşler, fakat isyancı yeniçerilerin daha da azmaları üzerine oradaki durumun emniyet içerisinde olmadığı düşünülerek kaleye götürülüp koruma altına alınmış. Sefer için davet edilen bu kimselerin azgınlık ve taşkınlıkları, Ramazanda içki içerek mahkeme basmaları, nâibin mal ve parasını almaları, kadınlar hamamını basmaları, gece ve gündüz sokaklarda silah ile dolaşarak ibadullaha zulüm ve işkence yapmaları İstanbul'a iletilmiş; bu olaylara sebebiyet verenlerin katildimleri için alınan fetva ile beraber bir emri-şerif, 5. bölükten el-Hac Abdullâh'ın mübaşirliği altında Ayıntab şehrine gönderilmiştir⁴⁴. Böylece yeniçerilerin saldırılarına Ayıntab mahkemesinde görevli olan nâib de maruz kalmış; voyvodanın ve şehrin önde gelenlerinin gayretleri sonucunda öldürülmekten kurtarılmıştır. Bu durum yeniçerilerin azgınlıklarının had safhaya ulaştığına bir işaretir.

⁴³ GSS, 74 / 136.

⁴⁴ Ayıntab nâibi, yeniçeri serdarı ve ocak ihtiyarlarına hitaben gönderilen emri-şerif, evâhir-i Ramazan 1137/ 2-12 Haziran 1725 tarihidir. Bu emir için bkz. BOA, MD, 132, s. 294-295; GSS, 77/ 246. Yeniçerilik iddiasında bulunan fakat sefere gitmeyerek şehrin asayiş ve nizâmını bozan kimseler hakkında verilen fetva şöyledir: "Ayıntab ahâlisinden olan birkaç kimsenin Ramazan-ı Şerif nehar eşrebi hamr ve Ayntab mahkemesini basıp ve öleb yeniçerilik iddiasında olan birkaç kimsenin Ramazan-ı Şerif nehar eşrebi hamr ve Ayntab mahkemesini basıp ve nâibi şer' olanın bi gayri-hakk şu kadir gurusu ile şu kadir eşyasını nehîb ü gâret idüb ve avratlar hamamını basıp ve kaylen ve nehâren âlet-i harble evsâkıda gezüb ve nâsın ağrâzına taarruz ve bu mekâle zulüm ve teaddî âdet-i müstemsir olanlar emri-şerif velyüdü'l - emr ile katiller meşrû müdür? El-cevab vâcibdir. Katabehü el-fakr-Abdullâh". Bkz. GSS, 77/ 246.

Ayıntab mahkemesinde 1730 yılında nâib olan Mustafa Efendi, kendisinden beş yıl kadar önce aynı mahkemede nâiblik yapan meslektaşına kadar şanslı olamamış; Cemaziyelâhır 1143/ Aralık 1730'da mahkemenin basılmaması sonucunda bir adamı ile beraber öldürülmüştür.⁴⁵ Nâibin öldürülmesi olayına gerek tahrir gerekse fiili olarak karışıklıkları ileri sürülenler arasında; Basmacı-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Ramazan Efendi-zâde es-Seyyid Ahmed Efendi, Debbâğ-zâde es-Seyyid Mustafa ve kardaşının oğlu es-Seyyid Mehmed, es-Seyyid Ahmed Efendi'nin oğulları es-Seyyid Abdullah, es-Seyyid Salih, Debbâğ-zâde diğer Mustafa, Basmacı-zâdelere es-Seyyid Mehmed, es-Seyyid Abdurrahman gibi şehrin önde gelen pek çok kimsenin yanısıra, Ömer Beşe, İskender oğlu Mehmed Beşe, Ceceli oğlu Ebubekir Beşe, Bayraktar Cin Ali, kahveci Abdullah Beşe, attar Musa oğlu gibi yeniçerilerin de kaşığı iddia edilmiştir. Bu kimselerin silahlanarak bir araya gelip cemiyet oluşturdıkları ve nâibin mahkemesini basarak kendisini öldürdükleri, mal ve eşyasını gasbettikleri ileri sürülmüştür. Ayrıca bu yeniçerilerin kendi hallerinde olmadıkları, memlekette fitneye sebep olarak ihtilal çıkardıkları, bu hallerinden dolayı da kimsenin bunlardan memnun olmadıkları şikâyet konusu olmuştur. Nâib olayına karışanlardan üçü yakalanmış ve şer'î hukuka göre cezaları verilmiş, fakat diğerleri firar edip başka diyarlara kaçmışlar. İstanbul'dan gönderilen bir fermanda; olaya karışanların her nerede bulunursa yakalanmaları ve cezalarının uygulanması istenmiştir. Basmacı-zâde Mehmed Efendi ve Ramazan-zâde Ahmed Efendi'nin gibi şehrin iki önde geleni "islâh-ı nefis" için Kıbrıs Adası'nda ebedi olarak kalebend olunurken, geri kalanların da bulundukları yerlerde "bilâ-emân" katledilerek, mallarının miriye (devlete) intikal ettirilmesi, böylece memleketin sulh ve sükununun sağlanması istenmiştir.⁴⁶

Ayıntab'da yeniçerilik iddiasında bulunanların, ehl-i örfin şehirdeki en üst temsilcisi voyvodaya, şehrin iki önemli mukataasından birisi olan Dimos Ayıntab Mukataası'nın emirine, timar ve zeamet sahiplerine, tüccara ve namuslu, suçsuz ve günahsız kimselere karşı fesad ve şekavetleri 1749 yılında da devam etmiştir. Yeniçerilerin söz dinlemez ve asi tavırlarının sürmesi üzerine İstanbul'dan gönderilen emirde, eğer şehirde yeniden asayiş sağlanmaz, itaatsizlikler devam ederse, daha önce meydana gelen isyan esnasında Halep eski valisi müteveffa Receb Paşa'nın şehirde yaptığı gibi "te dîbâtı azime"ye yani büyük cezalarla baş vurulacağı, aynı zamanda asayiş terimin için Halep ve Rakka valilerinin de görevlendirileceği bildirilmiştir. Bu ikazlara uyulmaması halinde "hânelerinin hâk ile yeksân olacağı" yani yerle bir edileceği tehditinde bulunulmuştur.⁴⁷ Yeniçerilerin asayiş bozucu tavırları alınan bütün tedbirlere ve ikazlara rağmen ortadan kalkmamış, âdetâ devamlılık arzeden ve yönetimi ve halkı tehdit eden bir unsur haline almıştır. Bu konu ile ilgili olarak yine aynı sene içerisinde Ayıntab kadısı (nâibi), yeniçeri serdarı, ocak ihtiyarları, âyan ve iş erlerine gönderilen emri-i şerife; şehirde asayişin ve nizamın yeniçerilik iddiasında bulunan bazı kimseler tarafından bozduğu ve yeniden düzenin sağlanmasının gerektiği üzerinde durulmaktadır. Bu emirde ayrıca kazada yeniçerilik iddiasında bulunan bazı kimselerin kendi hallerinde olmayıp dimos emirlerinin ve voyvodanın işlerine müdahale ederek devlete ait gelirleri haksız olarak almış oldukları, bunların dışında timar ve

⁴⁵ GSS, 82 / 229-230.

⁴⁶ GSS, 84 / 276-277.

⁴⁷ Ayıntab nâibine ve şehirdeki diğer görevlilere gönderilen bu emir, evâsır-ı Receb 1162/ 27 Haziran - 6 Temmuz 1749 tarihindedir. Bkz. BOA, MD, 154, s. 100 / 1.

zeâmet, vakif ve malikâne sahiplerinin de bu kimselerin müdahalesinden öşürlerini toplayamadıkları, bezirganların mallarının, ibâdulâhın bakire kız ve oğlan çocuklarının da bu kimselerin taarruzlarına maruz kaldıkları yer almaktadır. Bu eşkıya grubunun başını ise 10. bölüm yoldaşlarından Çolak Mehmed ve dört - beş nefer arkadaşının çektiği, bu kimselerin bu tür hareketlerden dolayı zâbitleri tarafından kalebend olunduğunda, dışarıdaki birkaç nefer eşkıyanın kanunsuz olarak bu kimseleri kaleden zorla çıkartarak firar etmelerini sağladığı, böylece şehirde huzur ve güvenin her geçen gün yok olmasına sebep oldukları ifade edilmiştir. Şehirde meydana gelen bu karışıklıklar ve yeniçerilerin yaptıkları zulüm üzerine Yeniçeri Ocağı tarafından Turnacıbaşı el-Hac Osman Ağa, emr-i şerif ile Ayıntab'a teftiş için gönderilmiş ve bu tür faaliyet içerisinde olan kimselerin yakalanarak davalarının mahkemede görülmesi; bunun sonucunda hüccet-i şer'iyye ile "nefi olunacak" yani sürgüne gönderilecek olanların mübaşir gözetimiyle başka bir diyara götürülmesi, haklarında ta'zir cezası verilmenin de cezalının mahkeme tarafından yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesi istenmiştir. Ayrıca yukarıda belirtmiş olduğumuz Halep ve Rakka valilerinin üzerlerine gönderileceği tehdidine de yer verilmiştir⁴⁸. Bütün bu alınan sert tedbirler gösteriyor ki, şehirde bulunan ahalinin emniyet ve rahatları tamamen ortadan kalkmış, nizam ve intizam bozulmuş, güç dengeleri sarsılmıştır. Devlet ise aldığı bu önlemler ve gönderdiği emirlerle reyânının güven ve huzurunu yeniden te'sis etmek istemektedir.

Şehirde meydana gelen olayların başlıca müsebbibi olarak görülen yeniçerileri düzene sokmak üzere Yeniçeri Ocağı'ndan ağa'nın mektubu ile Turnacıbaşı el-Hac Osman'ın mübaşir olarak Ayıntab şehrine gönderilmiş. Bu çerçevede Ayıntab'daki dergâh-ı âli yeniçerilerinden 1. bölükten Bekir Bey oğlu el-Hac Ömer Ağa, Kubad oğlu el-Hac Abdülkadir Ağa, Samancı Deli Mehmed Ağa oğlu el-Hac Mehmed Ağa, ve 8 alemddâr; 10. bölükten Kasarcı Yusuf Ağa ve Kullukcu Ahmed Ağa ve diğer 2 ağa ile bazı kimseler; 71. cemaattan Debbâğ Seyyid Hüseyin Ağa, Serdar Kâsım Ağa ve diğer 2 ağa ve bazı kimseler, yeniçerilerin çıkarmış oldukları fesad ve şekavetin ortadan kaldırılması için Turnacıbaşı el-Hac Osman'ın mübaşirliği altında 27 Şevval 1162/ 10 Ekim 1749 tarihinde Ayıntab mahkemesine "ma'rifet-i şer'" yani nâib tarafından davet edilmişler. Mahkemeye gelen bu kimseler nâib ve mübaşirin huzurunda şehirde yeniçeriler tarafından daha önce yapılmakta olan fesad ve şekavete izin vermeyeceklerini ve bu kimseleri himaye etmeyeceklerini taahhüd etmişler; eğer buna uymazlarsa nezir olarak 3000 gurusu vermeyi kabul ettiklerini Başmuhâsebe defterine kaydetmişler⁴⁹. Bu arada yeniçerileri düzene sokmak için mübaşir olarak gelen Turnacıbaşı el-Hac Osman da, şehirde eli gün kadar kalarak etrafı gözetlemiştir.

Ayıntab şehrindeki yeniçerilerden bazılarının şehir içerisinde ön plâna çıktıklarını, âdetâ âyan gibi davranışlarını görmekteyiz. Bu kimseleri aynı zamanda şehrin âsâyişinin bozulduğu zamanlarda yeniçeriler tarafından sözcüleri ve önderleri arasında görmekteyiz. Bu kimseler arasında yukarıda Mirivâ-i Ayıntab Mukataası'nı kardaşları ile beraber kısa bir süre de olsa malikâne olarak tasarruf ettiğini belirttiğimiz ve aynı zamanda her ikisi de uzun süre yeniçeri serdarlığı da yapmış olan dergâh-ı âli yeniçeri çorbacılarından Devci-zâde (Devcioglu) Yusuf Ağa ile dergâh-ı âli yeniçeri serdengeçti ağalarından Dülükli-zâde (Dülüklioglu) diye meşhur olan Bekir Bey oğlu

⁴⁸ GSS, 106 / 237-235.

⁴⁹ GSS, 105 / 131-132.

el-Hac Ömer Ağa'nın ön plana çıktığı görmekteyiz. Bu kısımda bu iki meşhur yeniçerinin çevresinde gelişen olaylardan bahsetmek istiyoruz. Böylece yeniçerilerin şehir içerisindeki konularının diğer bir ifadeyle güçlerinin boyutunu daha özele indirgeyerek örnek olarak ele almış olacağız.

Deveci-zâde Yusuf Ağa

Şehirde aşâyişi bozan kimseler arasında dergâh-ı âli yeniçeri çorbacılarından Deveci-zâde Yusuf Ağa'nın adı da sıkça geçmektedir. Nitekim Yusuf Ağa, kendi halinde olmadığı, fitne ve fesad çıkardığı gerekçesiyle Limni Kalesi'ne kalebend (kale hapsi) olunma cezasına çarptırılmış. Bunun üzerine Yusuf Ağa, Divân-ı hümayûna gönderdiği arzuhalde, bunu kendisine karşı bazı garaz sahibi kimselerin gerçekleştirdiğini ileri sürerek affedilmesini istemiştir. Bu istek üzerine Limni Kalesi dizdârına gönderilen emr-i şerifte; yeniçeri ağası Mehmed Ağa'nın da Yusuf Ağa'nın nefisini islah ettiğini bildirmesi ve Ayıntâb ahâlisinden bazılarının da merhamet dilekleri üzerine, kalebendlik ve mahbusluktan affedildiği bildirilmiştir⁵⁰.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ayıntâb'da görev yapan yeniçeri serdarları içerisinde belki de en çok dikkati çeken ve nüfuz sahibi olan Deveci-zâde Yusuf Ağa'dır. Yeniçeri serdarı iken, zaman zaman bu kimse hakkındaki şikâyetlere rasılmaktayız. Nitekim, evâsıt-ı Zilkade 1132/ 14-23 Eylül 1720'de Halep valisine gönderilen bir emr-i şerifte; Ayıntâb'da Yeniçeri serdarı olan Deveci-zâde Yusuf'un 1718 yılında beri (iki senedir) serdar olduğu ve ahâlinin haksız olarak akcalarını aldığı ve mütegalibeden olduğu iddiaları ileri sürülmüş; Maraş valisinin Maraş'da olmamasından dolayı, hakları gasbedilenlerin haklarının Halep valisi tarafından alıverilmesi istenmiştir⁵¹. Yeniçeri serdarı olduğu sırada Yusuf Ağa hakkındaki bir başka şikâyetle 1721-22 yılında Maraş beylerbeyi Mehmed Paşa tarafından İstanbul'a gönderilen bir mektuba konu olmuştur. Burada, bu kimsenin kendi halinde olmadığı, kendi halinde namuslu ve günahsız olan fukaraya "hilâf-ı şer' ve kanun" zulüm ve ziyet ettiği, şehirde herkes tarafından başı boş ve ayak takımı olarak bilinen kimselerle beraber olarak vilâyetin nizamını bozacak hareketler içerisinde olduğu belirtilmiştir. Aralarında şehirdeki yeniçerilerin ihtiyarlarının da aralarında bulunduğu pek çok kimse de bundan rahatsız olmuş, serdar Deveci-zâde Yusuf'u mahkemeye gelerek şikâyet etmişler ve halinden mennun olmadıklarını bildirmişler. Bu şikâyetlerden sonra serdar Yusuf, şehirden firar ederek kayıplara karışmış; bunun üzerine şehrin yöneticileri ve ileri gelenleri göründükleri arz ve mahzarlarla bir daha o kimsenin serdar olmasını ve zulmünün önlenmesini istemişler⁵².

Maraş valisinin mektubu, Ayıntâb ahâlisinin ve yöneticilerinin arz ve mahzarlarına rağmen yaklaşık iki buçuk ay sonra, Ocak 1723'de Ayıntâb şehrine yeniçeri serdarı olarak yeniçeri Deveci-zâde Yusuf Ağa'nın tayin edildiğini görmekteyiz. Yusuf, serdarlık görevini yeniden alabilmek için İstanbul'a gönderdiği arzuhalde, kendisinin haksız olarak görevden alındığını, ifraya uğradığını ve suçsuz olduğunu ifade etmiş. Bunun üzerine aslen Ayıntâblı olup da, o günlerde İstanbul'da bulunan garaz sahibi olmadığı belirtilen 20 kadar kişiye durum sorulduğunda, Deveci-zâde'nin firar etmediği, Halep valisi Receb Paşa'nın hacıları karşılamak üzere çağırması üzerine

⁵⁰ Deveci-zâde'nin affedilmesi ile ilgili emir, evâsıt-ı Rebiülâhîr 1143/ 23 Eylül- 2 Ekim 1730 tarihidir. Bkz. GSS. 82 / 34.

⁵¹ GSS. 72A / 287.

⁵² GSS. 73 / 211.

Hüseyn ÇINAR

300 kadar tüfekçiyile oraya gittiğini, hakkındaki bütün söylencilerin yalandan ibaret olduğunu söylemeleri üzerine serdarlığa yeniden tayin edilmiştir⁵³. Acaba İstanbul'da bulunan 20 Ayıntâblı, Deveci-zâde Yusuf'u kurtarmak ve serdarlığı yeniden alması için mi o günlerde İstanbul'a gitmişler, yoksa işleri gereği ya da tesadüfen mi orada bulunmaktadırlar. Bütün bu şüpheler ve sorular, alınan yeni serdarlık mektubu, Yusuf'un yeni bir tezgah içerisinde olduğunu izlenimini vermektedir. Şehir halkının büyük bir kesiminin istemediği birisinden yeniden şehre güvenlik ile ilgili bir birimden başına getirilmesi haliyle şehrin huzurunun bozulmasına yeniden zemin hazırlayacaktır.

1708-1710 yıllarında şehirde meydana gelen olaylarda, âyanlık iddiasında bulunanların büyük etkisi olmuş; bu kimselerin şehir kethüdası ve iş erleri tayin ederek şehirde inisiyatifli ellerine aldıklarını görmekteyiz. Bu kimseler arasında; eski Nakibülüşraf kaymakamı Hacı Mustafa Efendi, eski Müftü Başmıracı-zâde Mehmed Efendi, Debbâğ-zâde Seyyid İbrahim, Abdullah Çavuş, Mustafa Beşe, Emir Hüseyin ve Deveci-zâde Yusuf gibi kimseler de yer almıştır. Âyanlık iddiasında olan bu kimselerin ahâlîye karşı takınımış oldukları tavırları ve yaptıkları yolsuzluklar Divân-ı Hümâyûn'a arzuhâl ile iletilmiş. Bu kimseler hakkında Ayıntâb'a gönderilen emr-i şerifte; bu kimselerin "ehli-i örf"ün işine karışmaması, kendi hallerinde olmaları ve hatta şehir dışına ikâmet olunmaları gibi isteklerin yer aldığını görmekteyiz⁵⁴. Âyanlık iddiasında bulunanlar arasında Deveci-zâde Yusuf'un da bulunması, onun gücünü ve nüfuzunu büyük bir ihtimalle hem mensubu olduğu aileden hem de içinde bulunduğu yeniçerilerden aldığı ortaya koymaktadır.

Dütlükli-zâde (Dütlükloğlu) Bekir Bey-zâde el-Hac Ömer Ağa

Yapmış olduğu haksız muamelelerle adından çokça söz ettiren bir başka yeniçeri serdarı da 11. bölükten dergâh-ı âli yeniçeri serdengeçti ağalarından Dütlükloğlu da denilen Bekir Bey-zâde el-Hac Ömer Ağa'dır. Bu kimse yaklaşık on yıl, 1737-38 yılından itibaren yeniçeri serdarı olarak görev yapmıştır. Bu da haliyle kendisine hem mal bakımından hem de siyasi bakımdan nüfuz sağlamış, ahâlî ile arasında husumetin doğmasına neden olmuştur. Serdar el-Hac Ömer Ağa hakkında evâhir-i Cemâziyelâhîr 1161/ 17-26 Haziran 1748'de gönderilen bir emr-i şerifte; onun şehirde ulaşmış olduğu gücü açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre, el-Hac Ömer Ağa'nın 1737-1738 yılından beri malî kudreti sebebiyle serdar olduğu ve etrafına pek çok haram-zâde eşkiyayı toplayarak reâyâ-ya kendi adımıdır diyerek sahip çıkıp "mâl-i mir"nin tahsiline engel olduğu gibi "evâmir-i aliyeye"nin infaz ve icrasına da küliyen mâni olduğu belirtilmektedir. El-Hac Ömer Ağa'nın bu işlerdeki en büyük yardımcısı da katvehâneleri ve köşe başlarını tutarak gece - gündüz ibadullahın malîlerini gasbeden ve ırzlarına taarruzda bulunan Alemdârî Deli Bekir'dir. Ayıntâb nâibi, ocak ihtiyarları ve âyanı ile, Ruha (Urfa) Kalesi dizdârına gönderilen emr-i şerifte, el-Hac Ömer Ağa ve Deli Bekir'in "islah-ı nefis" olunca kadar Ruha Kalesi'nde hapis olunmaları istenmiştir. Bu emirden yaklaşık üç ay sonra, yine aynı kişilere gönderilen bir başka emirde; Ruha Kalesi'ne kalebend olunmaları emredilen bu kimselerin, buna itaat etmedikleri gibi, beldenin nizamını bozmaya devam ettikleri bildirilmiştir. Eğer bu kimseler, bu defa da emre itaat etmedikleri takdirde cezalarının verilmesi ve itaatlarının sağlanması istenmiştir⁵⁵.

⁵³ GSS. 73 / 181.

⁵⁴ GSS. 59 / 75-76, 81-82.

⁵⁵ GSS. 105/ 33, 48, 88-89.

1745 yılında şehirde bulunan yeniçerilerin şekavetlerinin devam ettiği, hatta "şer-i şerif" in yeni kadının işine müdahale ettikleri görülmektedir. Bunun üzerine şehirdeki ulemâdan, salih kimselerden, sâdâttan, imamlardan, hatiplerden ve diğer ahalden bazı kimseler mahkemeye gelerek yeniçeri tâifesinden Bekir Bey oğlu el-Hac Ömer, kölesi Ahmed Beşe, hizmetkan Ömer, Kanburolu Mustafa gibi bazı kimselerin kendi hallerinde olmayıp, şekavet üzere olduklarını ifade etmişler. Bunun üzerine Ayıntâb nâibi Mehmed Arif Efendi şikâyet konusunu İstanbul'a bir mektup ile bildirmiştir. Bu mektupta; Bekir Bey oğlu el-Hac Ömer ve arkadaşlarının, yeniçeri tâifesinden birinin "hukûk-ı şer-üye" ile hapse girmesine karar verildiğinde, biraraya gelerek cemiyet halinde mahkemeye ve zâbit odasına hücum ederek suçlu olan yeniçeriyi serbest bıraktıklarını, ayrıca yeniçerilerden birinin mahkeme tarafından her hangi bir suçtan dolayı yakalanması veya mahkemeye çıkarılması gerektiğinde yine bu kimselerce engellendiği ifade edilmiştir. Yeniçerilerin başını çeken Bekir Bey oğlu el-Hac Ömer ve Ahmed hakkındaki şikâyetler arasında; bu kimselerin mahkemeyi basarak eski Nâib Seyyid Yusuf'un mal ve eşyalarını yağmaladıkları, yine bu sene içerisinde eski Nâib İbrahim Efendi'ye mahkemede hücum ettikleri ve Ayıntâb'daki görevinden ayrıldığı gün 70-80 nefer süvari ile şehre bir saatlik mesafede Leylancık denilen mahalde önüne inerek bir gün bir gece muharebe edip, külliyetli miktarda parasını gasbettikleri de şikâyetler arasında yer almıştır. Bu şikâyetler üzerine, evâil-i Zilhicce 1158/ 25- Aralık 1745-3 Ocak 1746'da Ayıntâb kazası nâibine ve mahallinde tahkikat yapmak üzere gönderilen mübaşire gönderilen emr-i şerifte, tarafların mahkemeye çıkarılması ve davalarının görülmesi istenmiştir⁶⁴.

Genel hatlarıyla ele aldığımız yeniçerilerin odak teşkil ettiği bu çalışma ile, XVIII. yüzyılın ilk elli yıllık döneminde Ayıntâb şehrindeki yönetici, halk ve yeniçeri ilişkilerini gözler önüne sermeye çalıştık. Hiç şüphesiz yukarıdaki örnek olayları çoğaltmamız elbette mümkündür, ancak biz burada yeniçerilerin sebep oldukları "vak'a-i âdiye"den kabul edilebilecek olaylar üzerinde durmadık. Sadece şehir yönetimini ve halkın asayiş ve huzurunu büyük çapta etkileyen olaylar üzerinde yoğunlaştık. Bütün bu olaylar bize göstermektedir ki, yeniçeriler ve onların başlarında bulunan serdarları, taşra şehirlerinde XVIII. yüzyılda "ehl-i örf" içerisindeki en etkili kesimi teşkil etmektedirler. Çünkü bu kesim pek çok olayın ya başlatıcısı ya da sona erdiricisi olmuştur. Belki de bu kesime bu gücü, ellerinde bulunan silahları ve bunun verdiği güven sağlamaktadır. Yeniçerilerin, Ayıntâb şehrinin idarî, sosyal, ekonomik ve askerî hemen hemen her kesiminde hissedilen etkilerinin temelinde XVIII. yüzyılda merkezi otoritenin zayıflama başlaması sonucunda ön plana çıkmaya başlayan yerelliğin büyük etkisi vardır. Bu da yeniçerilerin merkez dışında taşrada da etkili bir güç olarak ortaya çıktıklarını göstermektedir. Biz de bunu Ayıntâb şehri örneğinde ortaya koymaya çalıştık.

III. OTURUM

Başkan

Prof. Dr. Hüseyin AYAN

Prof. Dr. Gönül AYAN

Arzî Mehmed Efendi ve Divanı

Prof. Dr. Recep EKİCİ

Osmanlı Dönemindeki Bazı Antepli Âlim ve Edipler

Yrd. Doç. Dr. Ayşe YÜCEL

Aşık Efgan Didari ve Hikâyesi

Yrd. Doç. Dr. Celal PEKDOĞAN

Antepli Münif Paşa'nın Felsefi Görüşü

Arş. Gör. H. İbrahim YAKAR

Gaziantep'li Divân Şairleri

Arş. Gör. Faruk GÖKÇE

Gaziantep'li Divan Şairlerinin Dili